

Філософсько-праксеологічні аспекти розвитку освітнього середовища Школи культури здоров'я

Андрій КУЦІЙ,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та культури здоров'я Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, вчитель основ здоров'я, вчитель вищої категорії, вчитель-методист

На сучасному етапі розвитку суспільства питання культури здоров'я розглядається як самостійний напрям освітньої діяльності. Це зумовлено, на нашу думку, зміщенням акцентів у чинниках здоров'я зі сфери медичної протидії поширенню хвороб у сферу профілактики втрати здоров'я шляхом популяризації здорового способу життя. Тож проблема здоров'я людини у XXI ст. розширює межі медицини і системи охорони здоров'я, охоплюючи освітню площину.

Провідні світові тенденції в освіті пов'язані з ідеєю створення умов для всебічного гармонійного розвитку особистості. Потреба в самореалізації – одна з основних, оскільки є внутрішнім стимулом людської діяльності. Важливим завданням сучасної школи є створення освітнього середовища для розвитку особистості, здатної до такого типу самореалізації. Поняття «**освітнє середовище**» визначають по-різному. Ми розглядаємо його як сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Наголосимо: експериментальні школи, які беруть участь у русі за зміцнення здоров'я, зобов'язуються перетворити свої заклади в осередки, що сприяють безпеці та зміцненню здоров'я, де комфортно працювати, навчатися і розвиватися. Це досягається шляхом встановлення та заохочення партнерства вчителів, учнів, батьків і широких верств громадськості з метою поліпшення стану здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

На рівні сім'ї це:

- створення стимулюючої духовної та морально-психологічної атмосфери;
- інтеграція зусиль зі школою;
- оволодіння необхідним обсягом психолого-педагогічних знань, умінь, навичок (компетентностей) і цінностей щодо виховання здорової дитини.

На рівні діяльності педагога:

- стимулювання інтелектуального і творчого пошуку, вміння бачити проблеми та шляхи їх розв'язання;

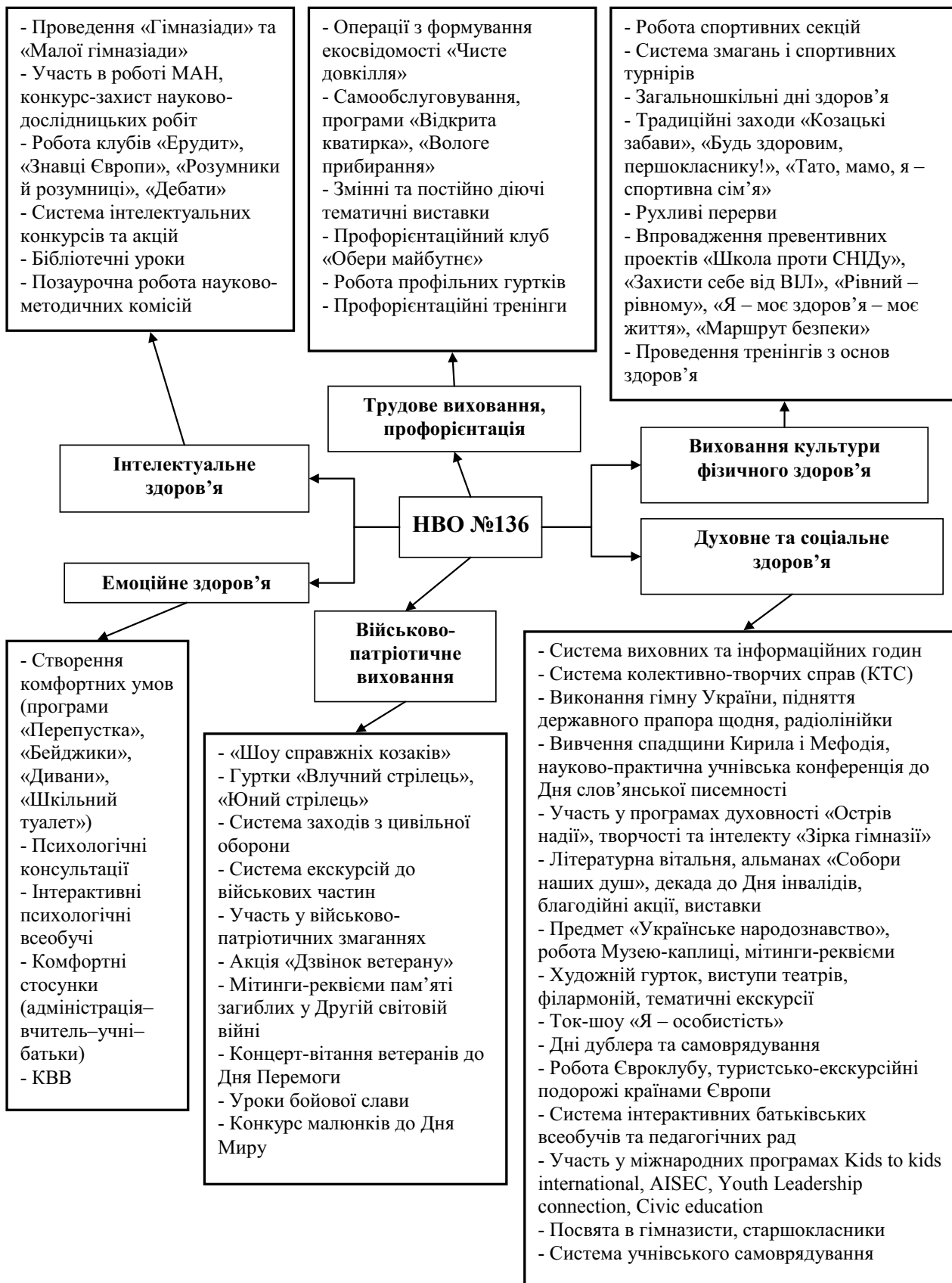
- надання пріоритету відносинам співробітництва і співтворчості;
- орієнтація на інноваційні форми, методи навчання та виховання.

На рівні діяльності адміністрації навчального закладу:

- підбір педагогічних кадрів відповідного рівня, здатних сприяти інтелектуальній і творчій праці учнів, вивчення педагогічної майстерності вчителів;
- забезпечення умов для самостійної діяльності педагогів, підвищення їх загальнокультурного та професійного рівня.

У межах розвивальної парадигми освіти процес цілеспрямованого формування культури здоров'я в освітній діяльності вважається найефективнішим напрямом вирішення проблеми як індивідуального здоров'я особистості, так і здоров'я нації в цілому. Шляхом культивування культури здоров'я створюється механізм превентивного впливу на спосіб життя людей і забезпечення здорової життєдіяльності, що має допомогти вирішити глобальну проблему «ризиків для здоров'я» цивілізаційного походження. Культура здоров'я, трансльована освітньою системою, дає можливість суспільству перейти від стратегії боротьби з наслідками руйнування здоров'я населення до стратегії освітньо-виховного превентивного впливу на умови формування, збереження і зміцнення здоров'я особистості. При цьому культура здоров'я інтерпретується достатньо широко – як конструктивні навички та

Форми і методи роботи

вміння, які стосуються не лише підтримки фізичного здоров'я, а й психічної саморегуляції, духовної культури, соціальної комунікації тощо.

Як член Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю (далі – ЄМШСЗ), НВО №136 м. Дніпропетровська характеризується комплексним, всебічним, так званим, холістичним підходом до питань зміцнення здоров'я, надаючи йому пріоритет у програмах і практиці шкільного врядування, а також у тому, що стосується фізичної та соціальної сфер. Тому метою закладу є виховання такої особистості, яка вільно реалізується в соціумі, є духовно, інтелектуально багатою, соціально впевненою і здоровою фізично та психічно. А виховати здорову особистість спроможні тільки здоровий учитель, здорові батьки. Тому важливо формувати тісні взаємини всіх учасників навчально-виховного процесу, розуміння ними завдань такої співпраці і необхідності досягнення кінцевої мети – відчуття власної реалізованості в суспільстві і готовності самим надалі виховати здорову особистість.

З огляду на концепцію ЄМШСЗ, НВО №136 упродовж експерименту вирішувало такі нагальні питання:

- як шкільне середовище може сприяти формуванню здорового способу життя;
- як це середовище сприяє забезпеченню і підтриманню здоров'я свого персоналу, учнів та місцевого населення;
- які шкільні правила та умови треба змінити, аби створити соціальне і фізичне середовище, що найбільш сприяє зміцненню здоров'я.

Колектив НВО №136 поставив за мету створити для всіх, хто працює і навчається в ньому, засоби та можливості, які дозволяють контролювати і поліпшувати своє фізичне, духовне, соціальне та психічне здоров'я. Це здійснювалося як шляхом змін у структурі закладу, структурі врядування та зовнішніх зв'язків, у стилях і методах навчання, так і в методах, що застосовуються для встановлення активної взаємодії із соціальним середовищем (див. схему 1). Таке творче освітнє середовище, передусім, сприяло вільному розвитку *активної дитини*.

Теоретичними основами створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості гімназиста є розуміння такого середовища складною цілісною системою, що на засадах типологізації охоплює *навчальне освітнє середовище*:

1. Модульно-розвивальне навчання за методикою А.Фурмана.
2. Кооперативні, тренінгові форми роботи.
3. Науково-педагогічний проект «Інтелект України».

А також *позаурочне і позашкільне освітнє середовище*.

Ключову роль у розробленні і проведенні таких загальногімназійних заходів відіграє кафедра розвитку творчої особистості та культури здоров'я, творчий колектив якої плідно працює з науково-методичної теми «Холістичний підхід до формування

здоров'я гімназистів, виховання творчої особистості, справжнього громадянина України в Школі культури здоров'я з випереджаючою освітою для сталого розвитку».

Упродовж 2014–2015 н.р. адміністрація НВО №136 провела анкетування з метою об'єктивного оцінювання результатів зі створення відповідного освітнього середовища, в якому враховані інноваційний характер його розвитку, запити особистості та потреби суспільства і громадян, що сприяє підвищенню якості освіти, вдосконаленню технологій її надання, інтеграції системи освіти у світовий освітній простір, забезпечує підготовку особистості європейського зразка.

Анкетування проводилося серед чотирьох цільових груп респондентів: адміністрації, вчителів, учнів 5–7-х класів гімназії та їхніх батьків за дев'ятьма тематичними блоками [1].

Блок 1. Забезпечення дружньої, заохочувальної, сприятливої атмосфери

Діяльність школи щодо цього блоку респонденти в цілому оцінюють на достатньому та високому рівнях. За оцінкою респондентів, достатньо забезпеченими компонентами освітнього середовища навчального закладу як «Школи культури здоров'я» є: сприяння швидкій адаптації нових учнів до навчання в школі, гостинний прийом новачків та допомога їм, допомога вчителів учням у складних ситуаціях, активне залучення педагогічних працівників та учнів до шкільного життя. Погляди груп респондентів на певні компоненти різняться. Адміністрація виставляє найвищі бали практично за всіма компонентами цього блоку. Вчителі (порівняно з іншими) – менші. На нашу думку, це пов'язано з тим, що робота вчителя доволі стресова і їм важко високим балом оцінити школу як місце, привабливе для роботи. Комфортність роботи, зокрема, підвищується сприятливими психологічними та демократичними умовами.

Блок 2. Забезпечення та дотримання належних санітарно-гігієнічних умов

Діяльність школи щодо цього блоку опитані респонденти оцінили на достатньому рівні. Найбільшу кількість балів отримали такі компоненти освітнього середовища навчального закладу: наявність облаштованих окремих туалетних кімнат для хлопців та дівчат (у кожній – по 5 кабінок, що закриваються), організація гарячого харчування для всіх 100% учнів, фільтрація води, відсутність у буфеті фаст-фуду і продуктів, шкідливих для здоров'я. Питання сталого температурного режиму оцінено найменшими балами. Річ у тім, що вирішення таких проблем поки що можливе тільки за підтримки батьків, благодійних фондів та спонсорських організацій: заміна старих вікон, батарей, євроремонт у туалетних та класних кімнатах, придбання інтерактивних дошок тощо. Неабияким досягненням закладу є вдосконалений тренінговий кабінет, який, згідно з Положенням про тренінговий кабінет, можна вважати зразковим.

Блок 3. Сприяння співпраці та активному навчанню

Опитані респонденти оцінили діяльність школи щодо цього блоку на достатньому рівні, але середні бали є нижчими, ніж в інших блоках (особливо в учителів). На нашу думку, це пов'язано з не зовсім активним прийняттям ними деяких інноваційних форм та методів роботи. Для оновлення та демократизації системи освіти адміністрація закладу тісно співпрацює з Дніпропетровським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти. З 2013 року НВО №136 є Школою-кафедрою ДООППО і все більше вчителів проходять тренінгові курси з інтерактивних методик викладання й особливостей впровадження превентивних проектів за технологією ООЖН.

Школярі найзабезпеченішими компонентами освітнього середовища цього блоку вважають: спільне розв'язання проблем, що постають; заохочення учнів дискутувати під час навчання в класі; системну роботу клубу «Дебати», Євроклубу та ін. Ми також вважаємо необхідним використання рейтингів успішності (крім початкової школи), оскільки, згідно зі Статутом НВО №136, у гімназії можуть навчатися діти, які засвоюють державну програму і отримують оцінки достатнього і високого рівнів.

Блок 4. Заперечення покарання та насильства

Діяльність школи щодо цього блоку опитані респонденти оцінили на достатньому та високому рівнях. Найбільшу кількість балів отримали такі компоненти освітнього середовища навчального закладу: заборона психологічного покарання; проведення політики та застосування методів, що допомагають учителям справедливо і послідовно долати агресію та насильство; надання змоги вчителям отримувати нові знання і набувати навички, що допомагають створити безпечне середовище в школі; підтримання високого рівня дисципліни; гарантування безпеки учням та вчителям; розроблення системи моральних заохочень і відзнак для учнів, які досягли високого рівня академічних знань та відрізняються високим рівнем вихованості й духовного здоров'я. Для цього працюють постійно діючі заохочувальні програми духовності «Острів надії» та творчості й інтелекту «Зірка гімназії». Посилено роботу психологічної служби, педагога-організатора з учнями, а також роз'яснювальну роботу з батьками з метою розуміння й підтримки ними системи навчально-виховної діяльності закладу як Школи культури здоров'я.

Блок 5. Конструктивна взаємодія учасників освітнього процесу, неприпустимість знуцання, домагання та дискримінації

Опитані респонденти оцінили діяльність школи щодо цього блоку на достатньому та високому рівнях. У закладі практично відсутні правопорушення, учні не перебувають на обліку у відповідних службах, не відрізняються деструктивною поведінкою. Вважаємо, що цьому сприяє холистичний підхід до формування здоров'я гімназистів, а також

забезпечення школою відкритої політики неприпустимості знуцання, налагоджена система конструктивної взаємодії педагогічних працівників та учнів. Школа має власний Статут, Кодекс гімназиста, клятву гімназиста, герб та гімн гімназії, символіку та систему заходів з профілактики правопорушень і попередження насильства та дискримінації.

Блок 6. Оцінка розвитку творчих видів діяльності

Діяльність школи щодо цього блоку опитані респонденти оцінили на стабільно високому рівні. За роки навчання кожен учень залучається до виховних заходів, колективних творчих справ, образно кажучи, «проходить через сцену». Серед традиційних і нових виховних заходів особливої популярності набули КВВ, шоу-конкурс «Щасливий серед дівчат», ток-шоу «Я – особистість», патріотичні флешмоби, акції толерантності та загальногімназійний фестиваль творчості «Зоряне коло».

Блок 7. Узгодження виховних впливів школи і сім'ї шляхом залучення батьків

Опитані респонденти оцінили діяльність школи щодо цього блоку на високому рівні. Найзабезпеченішими компонентами освітнього середовища цього блоку вважають: ознайомлення батьків зі Статутом закладу; заохочення вчителями і надання рекомендацій батькам щодо допомоги дітям у закріпленні та повторенні вдома отриманих у школі знань; проведення класними керівниками батьківських вчешучів, що сприяє адвокації активної кооперації всіх членів гімназійного братства. Два рази на рік проводиться загальногімназійна батьківська конференція, де батьки можуть брати участь в обговоренні та прийнятті рішень щодо подальшої кількісної політики вдосконалення та модернізації навчально-виховного процесу.

Блок 8. Сприяння рівним можливостям учнів щодо участі у прийнятті рішень

Діяльність школи щодо цього блоку опитані респонденти оцінили на стабільно високому рівні. На нашу думку, це забезпечено, серед іншого, відпрацьованою системою учнівського самоврядування. У закладі ефективно працює учнівська спілка «Багряні вітрила», центральним керівним органом якої є Учнівський комітет. Щороку на підсумковій конференції спілки демократично обирається Голова Учкому, який розробляє та впроваджує власну програму поліпшення якості всіх компонентів шкільного життя та заручається підтримкою і допомогою всіх класних колективів, які мають свою систему класного самоврядування. Висока оцінка компонентів цього блоку також забезпечується впровадженням в закладі педагогіки підтримки. Системно проводиться робота з формування в учнів навичок критичного мислення, гендерної чуйності та толерантності в динамічному полікультурному та мультимедійному суспільстві.

Блок 9. Якісна превентивна освіта

Опитані респонденти оцінили діяльність школи щодо цього блоку на найвищому рівні. У школі

працюють вчителі всіх ланок навчально-виховного об'єднання, які підготовлені за методикою розвитку життєвих навичок з предметів «Основи здоров'я», а також тренери з превентивних проєктів «Захисти себе від ВІЛ», «Я – моє здоров'я – моє життя», «Маршрут безпеки», «Рівний – рівному» та Програми виховної роботи з учнями 7–11-х класів з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція». Відзначимо: предмет «Основи здоров'я» є у навчальному плані всіх паралелей закладу – з 1-го по 11-й класи. У початковій школі системно охоплено близько 30% учнів, в гімназії – всі 100% вивчають предмет «Основи здоров'я» та 50% учнів у вищезазначених превентивних проєктах. Превентивні проєкти та заходи також упроваджуються на виховних годинах класними керівниками, які пройшли відповідне навчання. Школа забезпечена всіма необхідними методичними посібниками та комплектами матеріалів для учнів. У ній системно здійснюється моніторинг різних показників діяльності адміністрації та вчителів, у тому числі й пов'язаних з організацією і ефективністю превентивної освіти. Високі результати продемонструвало також діагностичне та моніторингове дослідження рівня сформованості життєвих компетентностей учнів 6–7-х класів класичної гімназії ім. Кирила і Мефодія.

НВО №136 з 2008 року бере участь в комплексному експерименті всеукраїнського рівня «Школа культури здоров'я Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю як модель Школи майбутнього з випереджаючою освітою для сталого розвитку в контексті Європейської інтеграції України». У 2013 році заклад отримав найвищу відзнаку – золоту медаль I ступеня – на конкурсі-захисті сучасної моделі освітнього закладу в номінації «Загальноосвітній навчальний заклад». Педагогічний колектив ставить за мету розвиток НВО №136 як науково-освітньої, соціально-культурної інституції «Школа культури здоров'я – Школа майбутнього» Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю, завданнями якого є: формування життєво компетентної особистості, яка володіє комплексом знань, умінь, навичок, цінностей, особистісних якостей, що дасть їй змогу повністю реалізувати свій потенціал, стати висококваліфікованим фахівцем, самостійно приймати рішення, бути ініціативним, брати на себе відповідальність, ефективно взаємодіяти з соціальним оточенням; висококультурної здорової особистості зі сформованим почуттям патріотизму, відданої демократичним цінностям, з внутрішньою свободою, здатною інтегруватися в європейський полікультурний простір.

Значним досягненням нашого закладу на узагальнювальному етапі експерименту стала перемога у Всеукраїнському розгляді моделей превентивної освіти в навчальних закладах (Київ, 2014 р.)

На нашу думку, з культурою здоров'я у вітчизняній системі освіти пов'язане впровадження нового мислення щодо освітніх та соціальних проблем

здоров'я, нових парадигмальних засад організації освітнього процесу, які фахівці називають посткласичними. До таких нових рис освіти, орієнтованої на культуру здоров'я, передусім належить принципово нове розуміння значущості здоров'я для особистості та суспільства. Освіта, що ґрунтується на культурі здоров'я, забезпечує пріоритетність здоров'я як цілі освітньої діяльності, і як характеристики власне освітнього процесу, і як його результативності у вигляді здоров'я особистості та її ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя. Важливе значення має також привнесення в освіту культури здоров'я синтезу матеріального та духовного в розвитку особистості. Це вирішує надзвичайно важливу проблему відставання духовного розвитку і моральних засад порівняно з інформаційно-технічним розвитком суспільства, що продукує проблему низького гуманітарного й духовного рівня освіти сучасної людини. Культура здоров'я є механізмом створення нової освіти, що відмовляється від суто матеріалістичної парадигми й орієнтується на парадигму поєднання матеріального й ідеального, де духовність, моральність, гуманістична свідомість є пріоритетними. Отже, культура здоров'я особистості як модельний результат освітнього процесу виражається у глибині й системності знань, рівні сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій, розвиненості різних типів мислення, активності оздоровчої діяльності, виявленні творчої ініціативи, умінні розробляти індивідуальну оздоровчу систему й вести здоровий спосіб життя [2].

Проаналізувавши зміни в діяльності НВО №136, що відбулися впродовж експерименту, та їхні результати, зазначимо: перебудова класно-урочної системи на модульно-розвивальну, заміна стандартних уроків навчальними заняттями й тренінгами, переорієнтація освітнього процесу на розвиток творчої особистості – все це спонукало на пошук та впровадження нових педагогічних парадигм в освітній процес Школи культури здоров'я. З огляду на філософсько-культурологічні основи впливу інтеграції всіх складових здоров'я в освітню діяльність закладу, задля розвитку і самореалізації особистості учня у навчально-виховному об'єднанні №136 забезпечується: організація та корекція енергоінформаційного простору; практичної й духовної діяльності (предметної, продуктивної, трудової); спілкування в малих соціальних групах (сім'ї, референтній групі, гімназійному колективі). Для вдосконалення деяких компонентів освітнього середовища закладу в рамках проєкту «Школа, дружба до дитини» [1], передбачені такі **заходи**:

– переорієнтація завдань освіти з пріоритетності академічних досягнень на розвиток особистості учня;

– осучаснення змісту, технологій, форм та методів управління навчально-виховним процесом;

– розвиток творчої педагогічної діяльності вчителів, що спонукає до нових, нестандартних ідей та рішень;

- переорієнтація учнівської діяльності на саморозвиток, життєтворчість, самовизначення;
- проведення психолого-педагогічних, соціологічних моніторинрів.

Діяльність навчально-виховного об'єднання №136 як Школи культури здоров'я відображає холістичний підхід до питання зміцнення здоров'я у поєднанні і невід'ємності всіх його чинників. Це зумовлює подальші певні зміни і в науковому підході до реалізації мети такої освіти, і в управлінській діяльності закладу, і в методиці викладання навчальних предметів; створенні власних програм реалізації завдань експериментальної роботи; превентивних заходів, які будуть відрізняти Школу культури здоров'я від звичайної школи; співробітництво, інтеграцію культури здоров'я в усі чинники щоденного життя закладу, співтворчість учителя й учня, суттєві зміни в системі виховної роботи, де принципи наступності, високого патріотизму будуть пріоритетними, а єдність учнів, вчителів, батьків надасть можливості повної реалізації Концептуальної моделі інноваційного навчального закладу, в якому комфортно жити, працювати, навчатися і розвиватися.

Література

1. Анкета оцінки діяльності навчального закладу як Школи, дружньої до дитини // Проект за підтримки

Європейського Союзу «Зміцнення потенціалу Всеукраїнської спілки вчителів і тренерів для поліпшення доступу до якісних послуг з профілактики ВІЛ/СНІДу», 2014. – 10 с.

2. Лаврова Л.В. Школа здоров'я як основна умова розвитку здорової особистості / Л.В. Лаврова, В.В. Морозова, В.О. Музирова, Н.М. Мікулак / Теорія і практика особистісно орієнтованої освіти: Всеукр. науково-практична конференція. – Запоріжжя, 2002. – С. 293–296.

Анотації

Андрій КУЦІЙ Філософсько-праксеологічні аспекти розвитку освітнього середовища Школи культури здоров'я

У статті проаналізовано формування освітнього середовища навчально-виховного об'єднання №136 як Школи культури здоров'я, здійснено спробу об'єктивної оцінки результатів його створення протягом всеукраїнського експерименту. Обґрунтовано, що діяльність Школи культури здоров'я є основною умовою розвитку здорової творчої особистості.

Ключові слова: культура здоров'я, освітнє середовище, Школа культури здоров'я, превентивна освіта.

Андрей КУЦЫЙ Философско-праксеологические аспекты развития образовательной среды Школы культуры здоровья

В статье проанализировано формирование образовательной среды учебно-воспитательного объединения №136 как Школы культуры здоровья, осуществлена попытка объективного оценивания результатов его создания на протяжении всеукраинского эксперимента. Обосновано, что деятельность Школы культуры здоровья есть главным условием развития здоровой творческой личности.

Ключевые слова: культура здоровья, образовательная среда, Школа культуры здоровья, превентивное образование.

Andriy KUTSYI Philosophic-praxeological aspects of creating educational environment of the Educational unit The health promoting school

The educational environment of the Educational unit №136 as The health promoting school is analysed in the article. The attempt of objective appraisal of the results of its creating during AllUkrainian experiment was realized. It is founded that The health promoting school is the main condition of the developing the healthy and creative personality.

Keywords: culture of health, educational environment, School health culture, preventive education.